



12

ЗВУКОВИ ПРОМЕНИ. ПОДВИЖНО Ъ. НЕПОСТОЯННО Ъ



Съчетанията на **Ъ** с **Р** и **Л** в някои сродни думи се проявяват по различен начин – като **-ър-** и като **-ръ-**, като **-ъл-** и като **-лъ-**. Сравни:

държа – дръжка мълча – мълквам пълня – пълнка



Правилото за **подвижно Ъ** има много **изключения**. Ето някои от тях – запомнете правилния им изговор и правописа им:

бърз

дълг

сърп

жълт

вълк

хълм

кълн

довършвам

прекършвам

разтърсвам

забърсвам

разбърквам

свършвам

скълцавам



► Ъ, което е ту пред, ту след *Р* и *Л* в сродни думи, се нарича **подвижно Ъ**.

► Произнася се и се пише **-ЪР-** и **-ЪЛ-** в **много-срични думи**, когато след тях следва **една съгласна**:

*бъркам, вържа, гърмя, гържа, зърно, сърдит, търпя,
кълвач, млча, плзя и т. н.*

► Произнася се и се пише **-РЪ-** и **-ЛЪ-**:

► в **едносрични думи**:

*връв, връх, гръд, гръм, пръв, кръв,
млък!, жлъч и т. н.*

► в **многосрични думи**, когато след **-РЪ-** и **-ЛЪ-** има **две или повече съгласни**:

*сръдло, тръпка, гръмна, гръжка, връзвам,
бръкна, зрънце, клъвна, млъкна, плъзвам и т. н.*



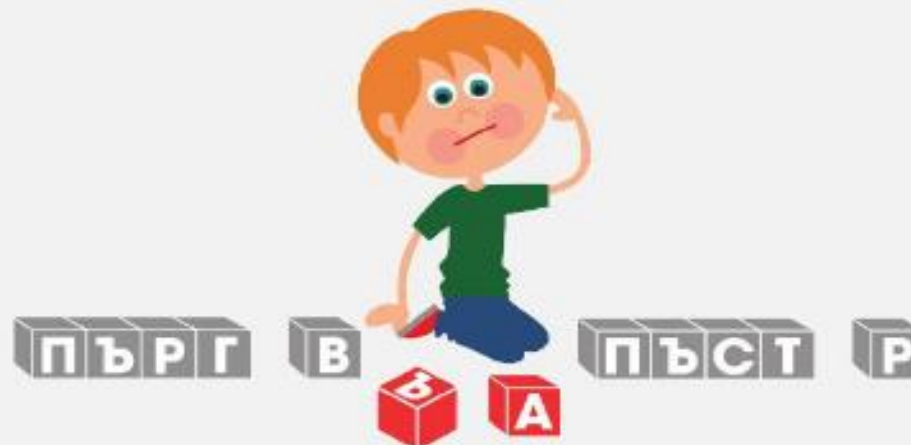
В българския език има много **съществителни имена**, които съдържат **наставка -ък**. Въпреки че в множествено число **Ъ** в повечето от тези думи не изпада, те се пишат с **Ъ**. Запомнете тези думи:

бля ъ к	отря ъ к
дан ъ к	пис ъ к
зам ъ к	плам ъ к
кам ъ к	пляс ъ к
крем ъ к	рем ъ к
кряс ъ к	свит ъ к
моз ъ к	спис ъ к
мом ъ к	тряс ъ к



Ако се съмнявате дали се пише **-А-** или **-Ъ-** в последната сричка на думата, **образувайте формата за множествено число**.

- ▶ Ако **гласният** звук **изпада**, пишете **Ъ**:
щед**ъ**р – щедри; рек**ъ**л – рекли; лит**ъ**р – литри.
- ▶ Ако **гласният** звук **се запазва**, пишете **А**:
гъвк**а**в – гъвк**а**ви; каз**а**л – каз**а**ли; къдр**а**в – къдр**а**ви.



Ъ в последната сричка на думи, което изпада във формите им за множествено число, се нарича **непостоянно Ъ**. Думите с непостоянно **Ъ** са от различни части на речта:

Съществителни имена		Прилагателни имена		Глаголни форми	
Форма с непостоянно Ъ	Форма за проверка	Форма с непостоянно Ъ	Форма за проверка	Форма с непостоянно Ъ	Форма за проверка
<i>вихър</i>	<i>вихри</i>	<i>жалък</i>	<i>жалки</i>	<i>влязъл</i>	<i>влезли</i>
<i>вятър</i>	<i>ветрове</i>	<i>ловък</i>	<i>ловки</i>	<i>донесъл</i>	<i>донесли</i>
<i>литър</i>	<i>литри</i>	<i>малък</i>	<i>малки</i>	<i>могъл</i>	<i>могли</i>
<i>метър</i>	<i>метри</i>	<i>мокър</i>	<i>мокри</i>	<i>облякъл</i>	<i>облекли</i>
<i>център</i>	<i>центрове</i>	<i>мъдър</i>	<i>мъдри</i>	<i>пекъл</i>	<i>пекли</i>
<i>шифър</i>	<i>шифри</i>	<i>пъстър</i>	<i>пъстри</i>	<i>рекъл</i>	<i>rekli</i>



Прочетете откъс от романа на Артур Кларк, в който се разказва за началото на едно интересно пътуване.

Да бъдеш капитан на единствения кораб на Луна-та, беше отличие, което изпълваше със задоволство Пат Харис. Докато пътниците се качваха на „Селена“ и се надпреварваха за места до прозорците, той си помисли как ли ще мине пътуването сега. Нямаше познати лица; бяха нова група, пламнали от нетърпение за първото си пътешествие. Повечето от пътниците бяха типични туристи...

Но за всички Морето на жаждата беше новост. Заг прозорците на „Селена“ неговата сива и прашина повърхност се простираше до звездите. Над него висеше нацърбеният сърп на Земята, кацнал върху небето, от което не бе изчезвал милиарди години. Ярката синьо-зелена светлина на родния свят обливаше странната почва със студено сияние – а и наистина беше студено, може би сто и шестдесет градуса под нулата откъм незащитената страна.

Само по вида никой не би могъл да каже дали морето е течено, или твърдо. То беше напълно гладко и еднообразно, лишено от безбройните пукнатини и цепнатини, които браздяха останалата част на този пуст свят. Никакво възвишение, скала или камък не нарушаваха това еднообразие. Нито едно море на Земята, нито дори воденичен вир не е бил толкова спокоен.

Това море беше от прах, не от вода, чуждо на всякакъв човешки опит, и именно заради туй пленяваше и привличаше хората...

Артур Кларк, из „Лунен прах“



► С двойно **-Н-** се пишат форми на прилагателни имена на **-нен** и образувани от тях думи:

лунен – ~~лунна~~
ра̀нен – ~~ра̀нна~~
конен – ~~конна~~



► С едно **-н-** се пишат форми на прилагателни имена на **-н** и образувани от тях думи:

фин – *фини* (детайли)
единствен – *единствени*
писмен – *писмени*



► С **-ТТ-** се пишат:

?

1 В текста са употребени шест думи, които съдържат подвижно **Ъ**. Една от тях – *сърп*, няма сродни думи, чрез които да се илюстрира „прескачането“ на **Ъ** след **Р**. Открийте останалите пет думи и ги запишете. Ще ви помогнат редовете с техни сродни думи.

- *трълна, тръпка, изтрълна, търпя, нетърпелив*

- ▷ членуваните форми на съществителни имена от ж. р. ед. ч. на **-та**:

*пролет+та,
младост+та,
хубост+та*

- ▷ членуваните форми на числителни имена на **-те**:

*пет+те,
шест+те,
единайсет+те*



- ▶ думи с представка **от-**,
чийто корен започва с
-т:

*от+тласквам,
от+тогава,
от+тук*

- ▶ С **-ЩТ-** се пишат члену-
ваните форми на съществителни имена от ж. р. в
ед. ч. на **-щ**:



- *първ, първолак, първенец, първичен, първостепенен*
- *върх, върховен, вършина*
- *щърбав, нащърбя, щръбла, щръбльо*
- *пълен, пъля, пълнота, пънеж, плънка, подплънка*

2 Влезте в ролята на учител. Посочете свой съученик, когото да изпитате, след това изберете една от групите със сродни думи към задача 1. Нека вашият съученик да обясни позицията на **Ъ** спрямо **Р** или **Л** в думите от тази група. След като изпитването завърши, мотивирайте своята оценка на отговора.

свещ+та
мощ+та
пещ+та



3 В последните два абзаца на текста са употребени общо три думи, в които се съдържа непостоянно **Ъ**. Открийте ги и ги запишете. Срецу всяка от тях запишете форма, чрез която да докажете, че в наставката ѝ се съдържа **Ъ**.

4 В първия абзац на текста са употребени три сродни думи, в чийто корен се съдържа **Ъ**. Открийте ги и ги запишете. В коя от тях **Ъ** е под ударение, и в кои – извън ударение? Обяснете как може да се провери правописът на думите, в които **Ъ** е извън ударение.

5 Във втория абзац на текста има две съществителни имена и едно числително име, които се пишат с двойно **-Т-**, когато са членувани. Открийте ги и напишете по две изречения с членуваните им форми.

6 В откъса от „Лунен прах“ е описано едно странно море. Като имате предвид информацията от откъса, направете писмено описание на това море със свои думи. Време за работа – 10 минути.

7 Разменете тетрадката си с някого от съучениците си. Нека всеки провери текста на другия за правописни и пунктуационни грешки. Обсъдете по двойки грешките, които сте открили.

8 Препишете текста, като поправите допуснатите правописни грешки и се обосновайте.

За рождения ми ден ми подариха малак златен часовник с финна кожена каишка. На циферблата има две скапоцени камачета. Нямам тарпение да го покажа на приятелите си.